

BIBLIOGRAFIE

- Swellengrebel 1974 – J.L. Swellengrebel: *In Leijdeckers Voetspoor. Anderhalve eeuw Bijbelvertaling en taalkunde in de Indonesische talen*. Deel I. Haarlem, 1974.
- Nieuwenhuys 1962 – R. Nieuwenhuys: *Herman Neubronner van der Tuuk; De pen in gal gedoopt; brieven en documenten verzameld en toegelicht*. Amsterdam, 1962.
- Valentijn 1698 – F. Valentijn: *Deure der Waarhydt Of een klaar, en net bewijs, dat, dewijl alleen de Lage, of Gemeene, Malijse Taal by ben verstaanbaar*, etc. Dordrecht, 1698.

Analyse en synthese in het Nederlands / A.M. Duinhoven. - Assen : Koninklijke Van Gorcum, 2001. - 243 p. : ill. ; 24 cm
ISBN 90-232-3707-2 Prijs: € 22,67

Het werk van A.M. Duinhoven wordt gekenmerkt door een hoge mate van eigenzinnigheid. Nu vind ik helemaal niet dat alle linguïsten maar achter dezelfde theorie zouden moeten aanhollen – integendeel, laten we de taalfeiten vooral op verschillende wijzen benaderen –, maar Duinhovens opvattingen en verklaringen staan vaak zo ver af van die van zijn collega-taalkundigen, dat de afstand in de praktijk moeilijk te overbruggen is. Dat heeft naar mijn gevoel iets treurigs en wel omdat daardoor het beeld ontstaat van een man die door velen als een kenner van de Nederlandse taal en haar ontwikkeling beschouwd wordt, maar die desalniettemin er maar niet in slaagt zijn vaak gedurfde ideeën ingang te doen vinden bij zijn vakgenoten.

Met zijn *Analyse en synthese in het Nederlands* zal het, vrees ik, niet anders gaan dan met veel ander werk van de auteur. In de *Inleiding* vertelt Duinhoven de lezer, dat hij tot het inzicht gekomen is, dat de welbekende tegenstelling tussen analyse en synthese niets minder dan ‘de basisonderscheiding in de syntaxis’ is (p. 11). We kennen deze tegenstelling natuurlijk vooral als het gaat om talen te typeren naar de mate van hun flexievormen: het Latijn en het Oudgrieks zijn zo beschouwd zeer synthetisch, het Duits minder, en het Nederlands weer veel minder. Duinhoven komt nu met de gedachte dat ‘Zowel in diachroon als in synchroon opzicht aan de syntactische structuur van elke taal de oppositie tussen analyse en synthese ten grondslag [ligt].’ (p. 11) De taalgebruiker zou steeds voor de keuze staan zijn informatie analytisch of synthetisch te presenteren, dat wil zeggen: als uiteenzetting of als samenvatting, als informatie in successieve delen of als één geheel (p. 11).

In het gedeelte *Algemene aspecten* tracht de auteur deze hypothese aannemelijk te maken. Maar helaas, argumenten die zijn bewering ‘op slag’ geloofwaardig maken, geeft hij eigenlijk nergens. Wel vinden we voortdurend een herhaling van de hoofdbewering: ‘Het beginsel waarom het ons hier te doen is, de onvermijdelijke keuze tussen uiteenzetting en samenvatting, geldt op elk moment; het heeft het ontstaan en de ontwikkeling van de syntaxis bepaald enz’ (p. 17). Ook na *De eerste verbindingen* (p. 24), waarin de auteur ons beschrijft hoe in een grijs verleden de syntaxis geboren moet zijn, zijn we nog niet veel wijzer geworden en hetzelfde geldt na de paragraaf over *Werkelijkheid en presentatie*. In dit hoofdstuk lezen we onder meer: ‘We kunnen kortweg zeggen, dat de syntactische structuur en de woordorde in welke taal ook op twee pijlers berusten: de werkelijkheid en de presentatie. De semantische verhoudingen in taaluitingen weerspiegelen in principe de verhoudingen in de werkelijkheid. De woordvolgorde verraadt hoe taalgebruikers de *chronologie* en de werkelijkheid zien’ (p. 25). Omdat Duinhoven al deze beweringen nauwelijks van voorbeelden voorziet, moet ik gissen naar de betekenis ervan. Zien de Fransen met hun *un livre très beau* de werkelijkheid anders dan wij Nederlanders met *een heel mooi boek*? Zien Engelsen, die in hoofd- en bijzin dezelfde volgorde gebruiken (SVO), de werkelijkheid anders dan Nederlanders en Duitsers, die voor hoofdzin en bijzin verschillende volgorden hanteren (SVO en SOV)? Ik kan me nauwelijks voorstellen dat Duinhoven dat bedoelt, maar wat bedoelt hij dan wel? Deze onzekerheid over wat de schrijver nu toch precies voor ogen heeft, houd ik ook in de volgende paragrafen. Zeven, getiteld *De vormgeving van analyse en synthese* begint bijvoorbeeld als volgt: ‘Door middel van analyse en synthese streeft de taalgebruiker twee doeleinden na. Hij imiteert allereerst de verhoudingen in de werkelijkheid, waarin de onderscheiden elementen elkaar opvolgen of waarin ze zich als een eenheid manifesteren. Daarnaast tracht de spre-

ker zijn boodschap over het voetlicht te brengen: nu eens doseert hij de informatie in elkaar opvolgende informatie-eenheden en dan weer verwijst hij in één adem naar bestaande constellaties. Hij bouwt de taaluiting al sprekende op en hij maakt gebruik van geprefabriceerde elementen' (p. 29). Geen voorbeeld te vinden en dus blijf je als lezer zitten filosoferen wat de diepere betekenis van dit alles is.

Analyse en synthese in het Nederlands bevat nog een tweede deel, namelijk *Structuren*, waarin tal van constructies worden behandeld die Duinhoven in de loop van de jaren heeft bestudeerd en waarvan hij in tal van tijdschriften zijn analyses heeft gepubliceerd. Deze worden behandeld in drie afdelingen: *Illustratieve constructies*, *Volgordeverschijnselen* en *Samentrekking*. Aan deze afdelingen gaat nog het deel *De zin in delen* vooraf, waarin de auteur tracht te beschrijven hoe taal zich ontwikkelt van woordgroepsyntaxis naar zinssyntaxis. De verschillen tussen beide vormen van syntaxis zijn volgens Duinhoven (86):

Woordgroepsyntaxis	Zinssyntaxis
(1) ouder stadium	jonger stadium
(2) informatie per woordgroep	informatie per zin
(3) omvattend een of meer woorden	omvattend een of meer woordgroepen
(4) complexe woorden: flexie	complexe woordgroepen: deflexie
(5) fasering tussen woordgroepen	synthese van woordgroepen
(6) zinsverband door interpretatie	syntactisch zinsverband

En hij licht toe:

Gezien de grotere omvang en complexiteit van de zin kunnen we er wel zeker van zijn, dat de woordgroepsyntaxis aan de zinssyntaxis is voorafgegaan. De woordgroepsyntaxis is echter niet verdwenen doch ze is opgenomen in het grotere systeem. Er is echter wel wat veranderd: enerzijds is de mededelingseenheid groter en de totale structuur gecompliceerder geworden; anderzijds is de ingewikkelde woordstructuur vereenvoudigd, wat men *deflexie* noemt (p. 86).

Dat het Latijn meer flexie heeft dan het Nederlands, is niet te betwijfelen, en dat er in veel talen een ontwikkeling is van flexie naar deflexie evenmin (al blijf ik mij, maar dit terzijde, erover verbazen, dat de taal van onze Oosterburen zoveel meer flexie heeft behouden dan het Nederlands). Maar hoe zit het nu met de andere verschillen? Laten we eens een willekeurige zin uit het Latijn, een zeer synthetische taal, vergelijken met zijn Nederlandse (analytische) equivalent:

Medici fateri coacti sunt se huic gravissimo morbo mederi non posse

Letterlijk: 'artsen bekennen gedwongen zijn zij deze zeer ernstige ziekte genezen niet kunnen'.

Nederlands: de artsen zijn gedwongen te bekennen dat zij deze zeer ernstige ziekte niet kunnen genezen.

Kan men nu zeggen dat in het Latijn de informatie (meer) per woordgroep wordt gegeven en in het Nederlands (meer) per zin (zie 1)? Zeker, de volgordemogelijkheden zijn in het Latijn groter dan in het Nederlands, maar betekent dit dat de informatie in deze talen wezenlijk verschillend gegeven wordt? Ook bij (3), (5) en (6) kan men vragen stellen. Wat betekent het dat een woordgroepsyntaxis 'een of meer woorden [omvat]' en dat een zinssyntaxis 'een of meer woordgroepen [omvat]' (3)? Is de samenhang tussen de woordgroepen in het Latijn gefaseerd en in het Nederlands synthetisch (5)? Wat betekent dat precies? En wat betekent het, dat de Romeinen het zinsverband door interpretatie moesten vaststellen? Hoeven de sprekers van het Nederlands dat dan niet? Hoe ik ook Duinhovens uitleg lees en herlees, het blijft voor mij raadselachtig wat hij nu precies voor ogen heeft.

Ook de *Illustratieve constructies* helpen mij niet echt om Duinhovens beweringen over analyse en synthese duidelijk te krijgen. Als (willekeurig) voorbeeld neem ik paragraaf 38 over *Het (on)zelfstandig object*. 'Heeft de werking noodzakelijkerwijs op het gegeven object betrekking, dan is er geen fasering, geen passivering', aldus Duinhoven. Zijn voorbeeld is dan:

Daarop trof Jan het doel. Het doel werd door Jan getroffen.
In de stad trof Jan zijn vriendin. *Zijn vriendin werd door Jan getroffen.

en zijn uitleg: ‘*Zijn vriendin* is weliswaar vervangbaar door legio andere objecten. Maar in de beschreven werkelijkheid is de ontmoeting onafwendbaar, er is geen alternatief. Nu is de onvermijdelijkheid van een object een kwestie van beoordeling. De taalgebruikers maken uit of het object als een noodzakelijke aanvulling bij de werking moet worden gezien, of als een vrije invulling van de door het werkwoord gecreëerde lege plaats. Dit oordeel is gekoppeld aan het werkwoord, maakt deel uit van de woordbetekenis’ (p. 132). Hoe kan ik nu vaststellen dat *het doel* in de eerste zin niet noodzakelijk is en in de tweede zin wel? Weglaatbaar zijn de objecten in beide zinnen niet. Dat Jan zijn vriendin noodzakelijkerwijs, zonder alternatief, in de beschreven werkelijkheid ontmoet, moet ontmoeten, dat geloof ik graag, maar waarom geldt dat mutatis mutandis dan niet voor *het doel*? Ik zou het niet weten. Duinhoven vervolgt nog: ‘Doordat *treffen* in de betekenis van ‘raken’ een op zichzelf staand werkwoord is, een afgeronde informatie-eenheid, kan ook een zin als de volgende als tweeledig worden beschouwd en in het passief omgezet:

De bliksem trof de kerk. De kerk werd door de bliksem getroffen

Maar is *treffen* in de betekenis ‘ontmoeten’ dan niet een afgeronde informatie-eenheid? En waarom dan niet? Ik kan al deze subtiliteiten niet met Duinhoven meevoelen.

Analyse en synthese in het Nederlands laat de lezer met gemengde gevoelens achter. Enerzijds is het natuurlijk zonneklaar dat Duinhoven zijn métier kent, anderzijds ontkomt men niet aan het gevoel dat hij het onderscheid tussen synthese en analyse veel te veel gewicht geeft. Volgens Duinhoven gaat het om niets minder dan de basisonderscheiding in de syntaxis, het allerbelangrijkste universele principe. Dat heeft hij naar mijn mening niet heel geloofwaardig gemaakt. In ieder geval lijkt het mij onwaarschijnlijk dat de kloof tussen zijn opvattingen en die van zijn collega-taalkundigen, van welk syntactisch geloof ook, door dit boek kleiner is geworden.

Maarten Klein

Siegfried Scheibe - Kleine Schriften zur Editions-wissenschaft. Herausgegeben von Hans-Gert Roloff. - Berlin : Weidler Buchverlag, 1997. - 320 p. ; 21 cm. - (Berliner Beiträge zur Editions-wissenschaft ; 1)
ISBN 3-89693-107-5. Prijs: € 43,00

Wissenschaftliche Briefeditionen und ihre Probleme. Editions-wissenschaftliches Symposium. Herausgegeben von Hans-Gert Roloff. - Berlin : Weidler Buchverlag, 1998. - 168 p. ; 21 cm. - (Berliner Beiträge zur Editions-wissenschaft ; 2)
ISBN 3-89693-119-9. Prijs: € 28,00

Die Funktion von Editionen in Wissenschaft und Gesellschaft. Herausgegeben von Hans-Gert Roloff. - Berlin : Weidler Buchverlag, 1998. - 370 p. ; 21 cm. - (Berliner Beiträge zur Editions-wissenschaft ; 3)
ISBN 3-89693-126-1. Prijs: € 45,50

Editions-wissenschaft und akademischer Unterricht. Herausgegeben von Hans-Gert Roloff. - Berlin : Weidler Buchverlag, 1999. - 176 p. ; 21 cm. - (Berliner Beiträge zur Editions-wissenschaft ; 4)
ISBN 3-89693-144-x. Prijs: € 28,00

Editiewetenschap lijdt binnen de geesteswetenschappen aan de beeldvorming een ‘hulpdiscipline’ te zijn, die de basis levert voor verder wetenschappelijk onderzoek aan universiteiten. Editoren ontsluiten bronnen, waarmee vervolgens ‘echt’ aan de slag kan worden gegaan. Deze